

УДК: 336.64(368)

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-260-4-222-225

ЗІНЧЕНКО О. А.

СУПРУН Н. В.

ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Розглянуто проблеми формування капіталу страхових компаній в умовах несприятливого фінансово-економічного середовища. Визначено фактори, що формують зовнішнє фінансово-економічне середовище та диспропорції, які склалися на фінансовому ринку України на сучасному етапі. Сформовано підходи до використання SWOT та PEST-аналізу для оцінки можливостей страхових компаній щодо залучення капіталу ззовні. Побудовано алгоритм використання таких методів аналізу з врахуванням специфіки страхової діяльності. Розроблено ряд рекомендацій щодо формування капіталу українських страхових компаній в умовах нестабільного фінансового ринку.

Ключові слова: капітал, фінансовий ринок, страхова компанія, зовнішнє економічне середовище, фінансові ресурси, SWOT-аналіз, PEST-аналіз.

ZINCHENKO O.

SUPRUN N.

Krivyi Rih National University

IMPACT OF FINANCIAL AND ECONOMIC ENVIRONMENT FACTORS ON FORMATION OF INSURANCE COMPANIES CAPITAL

The purpose of the article is to determine the financial and economic environment in which insurance companies operate, and to assess the factors that impact the management of insurers' capital. The article has practical dimension, namely, the application of SWOT and PEST analysis to assess the ability of insurance companies to attract capital from the outside. The problems of capital formation of insurance companies in the conditions of unfavourable financial and economic environment are considered. The factors shaping the external financial and economic environment and the disparities that have developed in the financial market of Ukraine at the present stage have been identified. The author has developed approaches to the use of SWOT and PEST analysis to assess the ability of insurance companies to attract capital from the outside. The algorithm of using such methods of analysis with consideration of the specifics of insurance activity is constructed. The article has developed a number of recommendations for capital formation of Ukrainian insurance companies in an unstable financial market. Conducting SWOT and PEST analysis extends the possibilities for modelling situations in the field of formation of capital of insurers, assessment of capital requirements for the implementation of investment projects in insurance activities, identification of available sources for capital formation. The article states that the financial and economic environment as a whole is unfavourable for the attraction of capital by insurance companies from the outside. Positive changes can not be expected in the near future. The main negative factors are the military threat, the unstable situation in public finances, the negative expectations of economic actors, and the elections to be held in 2019. The most profitable strategy for capital formation in the near future is the self-financing strategy (reinvestment of profits). This strategy, on the one hand, reduces the impact of the risks on the insurer's activities at the present stage, and, on the other hand, creates a positive image for investors and contributes to the attraction of capital from outside in next periods.

Keywords: capital, financial market, insurance company, external economic environment, financial resources, SWOT-analysis, PEST-analysis.

Постановка проблеми. Тривалий час український страховий ринок перебуває в стадії нестабільності, що втім не заважає зростанню ключових фінансових показників. В складних умовах фінансово-економічного середовища українські страховики в переважній більшості спромоглися розширити асортимент страхових послуг та забезпечити приріст надходження страхових премій. Але для подальшого зростання багатьом учасникам ринку бракує капіталу. Більшість страхових компаній не можуть без належного перестраховування прийняти на утримання великі, а інколи і середні ризики. При цьому можливості залучення капіталу ззовні є достатньо обмеженими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування капіталу страхових компаній розглядалися українськими вченими, такими як Баранов Л.А., Гаманкова О.О., Мурашко О.В., Осадець С.С., Фурман В.М. та ін. В працях досліджено механізм формування капіталу страхових компаній з врахуванням специфіки страхової діяльності, але подальшого дослідження потребує питання впливу на формування капіталу страхових компаній факторів фінансово-економічного середовища, які в цілому були несприятливими і останні п'ять років і залишаються такими і зараз.

Формування цілі статті. Метою статті є визначення фінансово-економічного середовища, в якому функціонують страхові компанії, та оцінка факторів, які впливають на управління капіталом страховиків. Стаття спрямована і на суто практичний аспект – застосування технологій SWOT та PEST-аналізу для оцінки можливостей страхових компаній щодо залучення капіталу ззовні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка України перебуває в стадії перманентної фінансової кризи з 2008 року з загостренням, що відбулося в 2014 році, коли до суто економічних

негативних чинників додалися військово-політичні. Негативні фактори відобразилися на фінансово-економічному середовищі країни, під яким ми розуміємо сукупність фінансових інститутів, взаємозв'язки між ними, нормативно-правову базу, що забезпечує їх функціонування. Фінансовий ринок України характеризується багатьма диспропорціями, що, в першу чергу, впливає на вартість і доступність фінансових ресурсів для усіх економічних суб'єктів. В Україні ще в докризовому періоді сформувалося значне переважання банківського сегменту на фінансовому ринку, що мало негативний вплив на доступ економічних суб'єктів до фінансових ресурсів. Нерозвиненість фондового ринку та страхового ринку (в сфері пенсійного страхування та накопичувального страхування життя) зменшувало можливості конкуренції в сфері акумуляції та розподілу фінансових ресурсів, збільшувало їх вартість в масштабах країни. В кризовий період ситуація лише загострилася.

Фінансова криза негативно вплинула на усіх учасників фінансового ринку, але глибина кризових процесів була різною. Наприклад, станом на 1.01.2014 року в Україні працювало 182 банки, а станом на 01.01.2018 року їх залишилося 82 [1] (зменшення на 60%). У цьому ж періоді кількість страхових компаній зменшилася з 407 до 294 [2] (зменшення на 30%). Під час кризових подій в фінансовому секторі Європейського Союзу (2008-2009 роки) склалася подібна ситуація – банки постраждали набагато більше страхових компаній [3, с. 19]. Вважається, що бізнес-модель діяльності страхової компанії є менш ризиковою ніж бізнес-модель комерційного банку. До того ж страховики дуже мало працюють з похідними цінними паперами та різними фінансовими сурогатами, а саме ці активи стали катализатором кризових подій, які в сучасній бізнес-літературі вже прийнято називати Великою фінансовою кризою [4, с. 57].

Антикризові заходи на державному рівні стосувалися здебільшого банківського сегменту фінансового ринку. Національний банк України – єдиний державний регулятор, що має на сьогодні можливість надання фінансової допомоги учасникам ринку. Упродовж кризового періоду обсяги рефінансування Національним банком України вимрювалися сотнями мільярдів гривень. Ні Національна комісія, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг в Україні, ні Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку таких можливостей не мають. До сьогодні не створені механізми фінансового захисту клієнтів небанківських фінансових установ, що формує неадекватне ставлення до них, порівняно з банками. Наприклад, вже тривалий час не може бути прийняте законодавство щодо гарантування внесків здійснених за договорами накопичувального страхування життя (на зразок законодавства про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в банківській сфері).

Державна політика в фінансовій сфері має сприяти розвитку усіх фінансових інституцій, але навіть в засадних документах, зокрема в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України [5] акцент робиться саме на розвитку банківського сектора.

В умовах існуючих диспропорцій страхові компанії мають проблеми як щодо формування капіталу, так і щодо його розміщення. Так, страховій компанії важко отримати кошти для розвитку з фондового ринку або розмістити кошти клієнтів в фінансових інструментах, інших ніж банківські депозити.

Дуже багато питань виникає до державного нагляду за фінансовим сектором. Так, ще за наслідками кризи 2008-2009 років було зрозуміло, що одним з головних факторів нестабільності страхових компаній є низька якість активів страховиків [6, с. 524]. Але реагування на це було дуже повільним і сформувалося лише на сучасному етапі, під час сьогоднішньої кризи, та відобразилося в прийнятті Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів страховика [7] та Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика [8].

На даному етапі, попри задекларований підхід до інтеграції України в Європейський Союз, практична робота щодо уніфікації підходів до оцінки платоспроможності страхових компаній не проводиться [9, с. 10]. Можливі кроки впровадження в Україні європейської системи Solvency II блокуються неприйняттям змін до чинного українського законодавства. Проект Закону України «Про страхування», який враховує концепцію Solvency II в оцінці платоспроможності страхових компаній, знаходиться на розгляді в Верховній Раді вже майже десять років. Отже, нормативно-правова складова фінансово-економічного середовища не сприяє формуванню необхідних передумов для формування системи платоспроможності страховиків в Україні.

Проблеми в управлінні капіталом компаній можна поділити на зовнішні (об'єктивні) і внутрішні (суб'єктивні) [10, с. 76]. Недосконалість нормативно-правового забезпечення, низький платоспроможний попит на страхові послуги, недостатня розвиненість фінансового ринку для залучення страховиками фінансових ресурсів та обмеження в розміщенні коштів клієнтів – це проблеми зовнішні, на які менеджмент компанії не має впливу. Натомість застарілі підходи в маркетинговій сфері, в сфері інвестування коштів, ігнорування нових викликів та тенденцій в економіці – це проблеми внутрішні. Їх виправлення є компетенцією менеджменту страховиків.

Залучення фінансових ресурсів на найвигідніших умовах для забезпечення прибутковості та зростання компаній можливе лише за максимального й комплексного врахування впливу факторів, що генеруються зовнішнім і внутрішнім середовищами, на мобілізацію капіталу страхової компанії [11, с. 217]. Страховикам варто більше уваги приділяти факторам фінансово-економічного середовища, розділивши їх на

внутрішні та зовнішні та застосувавши елементи стратегічного аналізу та управління. В першу чергу, йдеться про найбільш відомі методи SWOT та PEST-аналізу з їх пристосуванням до специфіки страхової діяльності.

Варто зауважити, що застосування на практиці SWOT-аналізу й прогнозування тенденцій у середовищі функціонування страхових компаній має низку переваг і недоліків, які наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Переваги й недоліки використання SWOT-аналізу для вибору стратегії формування капіталу страхових компаній

Переваги	Недоліки
Комплексна систематизація інформації про чинники, що мають істотний вплив на можливості мобілізації капіталу страхових компаній. Врахування конкурентної ситуації на страховому ринку та оцінка можливостей, що сформовані зараз на ринку капіталу.	Відбір чинників, котрі є сильними й слабкими сторонами страхової компанії та оцінка їх важливості є суб'єктивними, оскільки залежать від особливостей сприйняття їх впливу на процес формування капіталу топ-менеджерами. Може йтися про елементарні помилки, низьку кваліфікацію осіб, які приймають рішення.
Оцінка перспектив та вибір стратегічних пріоритетів у формуванні капіталу страхових компаній з врахуванням внутрішніх можливостей компанії, ситуації ззовні, доступності для страховика зовнішніх фінансових впливів з боку засновників (особливо, коли засновниками виступають міжнародні страхові групи). Проведення SWOT-аналізу дозволяє коригувати фінансову стратегію страхової компанії щодо формування капіталу.	Висока ймовірність неправильного віднесення окремих чинників впливу на формування капіталу до однієї з груп (в умовах динамічних змін чинники зовнішнього середовища, що були загрозами, можуть стати можливостями, й навпаки). Наприклад, прогалини в медичній і пенсійній реформах можуть сприйматися страховиками як шанс збільшити в майбутньому продаж страхових послуг в цих сегментах.
Перманентна діагностика слабких сторін та конкурентних переваг компанії на ринку капіталу, що стимулює менеджмент працювати ефективніше. За допомогою побудови і коригування матриці SWOT-аналізу коригуються рішення щодо структури джерел фінансування діяльності компанії.	Необхідність періодичного перегляду обраних чинників, що враховуються в матриці SWOT-аналізу, для практичного використання цього інструмента стратегічного управління може бути некорисною, якщо у компанії відсутня технічна можливість обробки великих масивів інформації і проведення моделювання ситуацій.

Алгоритм SWOT-аналізу для оцінки впливу економічного середовища на залучення фінансування страхової компанії зображено на рис. 1.

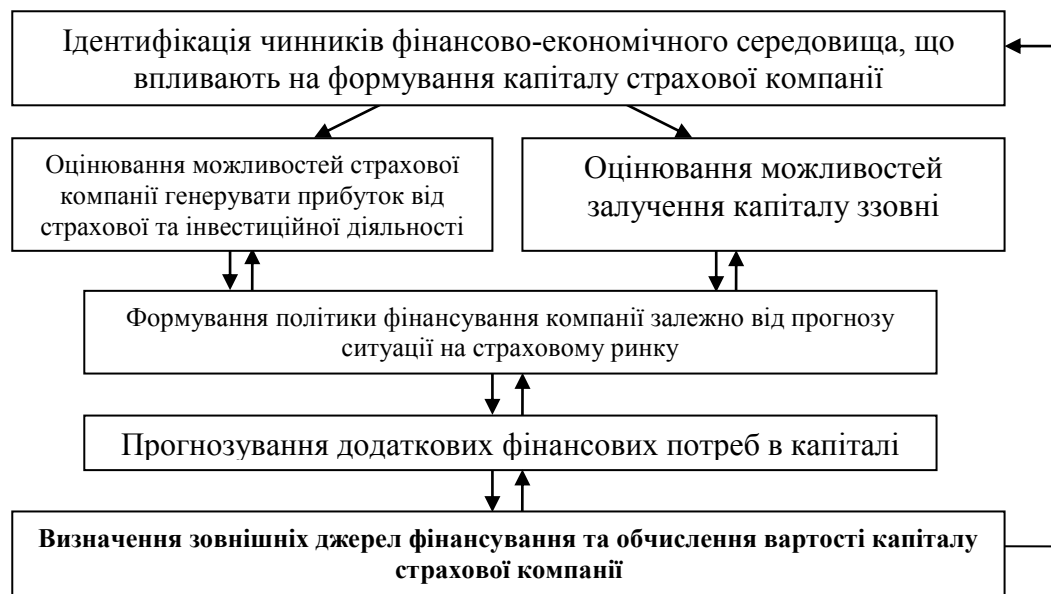

Рис. 1. Алгоритм SWOT-аналізу формування капіталу страхової компанії

Проведений авторами аналіз показує, що зовнішні чинники найближчим часом будуть визначальними при формуванні стратегій страхових компаній в питаннях залучення капіталу.

Найпоширенішим у науковій літературі підходом до оцінки впливу зовнішнього середовища діяльності компанії є PEST-аналіз (дослідження чотирьох груп факторів: *p* — policy, *e* — economy, *s* — society, *t* — technology) [12, с. 109]. У табл. 2 наведено основні фактори зовнішнього середовища, які впливають на залучення страховими компаніями фінансових ресурсів.

Таблиця 2

PEST-аналіз зовнішнього середовища, в якому функціонують страхові компанії, і яке впливає на залучення ними фінансових ресурсів

Можливості зовнішнього середовища		Загрози зовнішнього середовища
Р	Політичні чинники	
	Страховий ринок є менш політизованим за банківський (окремі банки і банківські групи пов'язують з партійно-олігархічними проектами чого не спостерігається на страховому ринку). Поступове формування громадського суспільства, що підвищує вимоги до прозорості функціонування фінансових інституцій.	Непередбачуваність політичних змін на міжнародному рівні. Згорання глобалізаційних процесів, відродження торговельних війн (між США та Китаєм, між США та Канадою, між США та ЄС тощо). Зростання настроїв протекціонізму. Постійна ескалація насильства і ворожнечі з боку Російської Федерації. Загроза розколу в стані західних демократій (особливо між США і ЄС). Виникнення нових точок міжнародної напруженості, зростання загроз з боку ісламського фундаменталізму. Ризики, що пов'язані з виборами в Україні в 2019 році.
Е	Економічні чинники	
	Сприятлива для мобілізації капіталу та економічного розвитку компаній фаза ділового циклу світової економіки. Стабільна й прогнозована кон'юнктура міжнародного ринку капіталу. Передбачувана економічна ситуація в країнах донорах капіталу, зокрема стабільні податкова й грошово-кредитна політики. Зростання попиту на страхові послуги в умовах зменшення позицій соціального захисту (в сфері медичного обслуговування та пенсійного забезпечення).	Загрози пов'язані з можливістю виникнення нової глобальної кризи (через борги небанківських фінансових установ США та проблемами найбільших економік азійського регіону). Можливість виникнення рецесії в країнах ЄС через старіння населення і зменшення платоспроможного попиту. Збереження негативного ставлення до України через низький рівень інвестиційної привабливості та збереження корупційної складової в економіці.
С	Соціальні чинники	
	Зростання рівня страхової культури та фінансової грамотності населення. Узгодженість етичних принципів ведення бізнесу та ділового менталітету партнерів із різних країн. Зростання потреби в страховому захисті через суттєве зменшення соціального захисту населення з боку держави. Отримання багатьма громадянами спеціальної економічної освіти.	Зменшення реальних доходів населення і відповідно зменшення можливостей придбавати страховий захист. Зростання безробіття та відтік працездатного населення за кордон і відповідно придбання страхового захисту за кордоном. Останнє особливо стосується медичного страхування та страхування життя.
Т	Технологічні чинники	
	Висока якість програмно-технічного забезпечення процесу мобілізації капіталу на міжнародному ринку капіталу. Наявність необхідної інформації щодо можливостей залучення капіталу за кордоном з використанням різного роду схем (традиційних та таких, що враховують специфіку страхової діяльності, коли в формуванні капіталу страховика приймають участь перестрахові компанії).	Неможливість акумуляції фінансування за кордоном через неузгодженість роботи програмного забезпечення та низький рівень розвитку інформаційних технологій в Україні. Несвоєчасність і обмеженість інформаційного забезпечення щодо функціонування міжнародного ринку капіталу, зокрема зарубіжних фондових бірж. Зовнішні ризики, серед яких варто виділити військову загрозу, не сприяють довгостроковим інвестиціям в страховий сектор, а саме такі інвестиції потрібні для розробки технологічного середовища сучасних страхових послуг.

Проведення аналізу за SWOT та PEST-аналізу розширює можливості для моделювання ситуацій в сфері формування капіталу страховиків, оцінки потреби в капіталі для реалізації інвестиційних проектів в страховій діяльності, визначенні доступних джерел для формування капіталу.

Висновки. Проведена робота дозволяє зробити ряд висновків: фінансово-економічне середовище в цілому є несприятливим для залучення страховими компаніями капіталу ззовні. Позитивних змін не можна очікувати в найближчій перспективі. Основними негативними чинниками є військова загроза, нестабільна ситуація в державних фінансах, негативні очікування економічних суб'єктів, вибори, що мають відбутися в 2019 році; SWOT-аналіз надає можливість страховикам виділити свої сильні і слабкі сторони, формувати стратегію управління капіталом. Проведення аналітичних дій за допомогою методів SWOT-аналізу на прикладі найбільш відомих українських страховиків дозволяє сформулювати висновок про те, що найбільш вигідною стратегією формування капіталу на найближчу перспективу є стратегія самофінансування (реінвестування прибутку). Ця стратегія, з одного боку, зменшує вплив ризиків на діяльність страховика на сучасному етапі, а, з іншого боку, формує позитивний імідж для інвесторів, і сприятиме залученню капіталу ззовні в наступних періодах; проведення PEST-аналізу вказує, що на сучасному етапі страховикам не треба покладатися на зовнішні впливання коштів. Негативні чинники зовнішнього середовища переважають позитивні. Існує велика імовірність того, що така ситуація зберігатиметься в найближчі два-три роки.

Література

1. Кількість банків в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/2018>
2. Статистика страхового ринку України в 2017 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://forinsurer.com/news>
3. Страховий менеджмент : підручник / [С.С. Осадець, О.В. Мурашко, В.М. Фурман та ін.] ; за наук. ред. С.С. Осаджя. – К. : КНЕУ, 2011. – 333 с.
4. Рендал Р. Сучасна теорія грошей / Рей Рендал ; пер. з англ. Олександр Вальчишен Анастасія Бузинник, Свєнєня Гагаркіна, Валентина Кальонова, Олександра Сосновська. – К. : Наш формат, 2017. – 480 с.
5. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України : постанова правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>
6. Супрун Н.В. Оцінка процесу капіталізації українських страхових компаній / Н.В. Супрун // Наукові записки. Серія “Економіка” : збірник наукових праць. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. – Випуск 18. – С. 519–528
7. Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів страховика та визнання такими, що втратили чинність, деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] : розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг в Україні № 396 від 23.02.2016. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0417-16>
8. Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика [Електронний ресурс] : розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг в Україні № 850 від 07.06.2018. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-18>
9. Гаманкова О. Страховий ринок України в глобальному страховому просторі / О. Гаманкова // Страхова справа. – 2012. – № 2(46). – С. 8–12.
10. Швиданенко Г.О. Управління капіталом підприємства : навч. посіб. / Швиданенко Г.О., Шевчук Н.В. – К. : КНЕУ, 2007. – 440 с.
11. Супрун А.А. Страховий менеджмент : навч. посібник / Супрун А.А., Супрун Н.В. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 301 с.
12. Барилюк І.В. Діагностика впливу факторів економічного середовища на формування фінансового капіталу компаній / І.В. Барилюк, М.В. Рубаха // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 104–117.

References

1. Kilist bankiv v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/2018>
2. Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy v 2017 hodu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://forinsurer.com/news>
3. Strakhovyi menedzhment : pidruchnyk / [S.S. Osadets, O.V. Murashko, V.M. Furman ta in.] ; za nauk. red. S.S. Osadtsia. – K. : KNEU, 2011. – 333 s.
4. Rendal R. Suchasna teoriia hroshei / Rei Rendal ; per. z anhl. Oleksandr Valchyshe Anastasiia Buzynnyk, Yevheniia Haharkina, Valentyna Kalonova, Oleksandra Sosnovska. – K. : Nash format, 2017. – 480 s.
5. Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy : postanova pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 18 chervnia 2015 roku № 391 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>
6. Suprun N.V. Otsinka protsesu kapitalizatsii ukrainskykh strakhovykh kompanii / N.V. Suprun // Naukovi zapysky. Seriia “Ekonomika” : zbirnyk naukovykh prats. – Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, 2011. – Vypusk 18. – S. 519–528
7. Polozhennia pro oboviazkovi kryterii ta normatyvy dostatnosti, dyversyfikovanosti ta yakosti aktyviv strakhovyka ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Derzhavnoi komisii z rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh Ukrainy [Elektronnyi resurs] : rozporiadzhennia Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh v Ukraini № 396 vid 23.02.2016. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0417-16>
8. Polozhennia pro oboviazkovi kryterii i normatyvy dostatnosti kapitalu ta platospromozhnosti, likvidnosti, prybutkovosti, yakosti aktyviv ta ryzikovosti operatsii strakhovyka [Elektronnyi resurs] : rozporiadzhennia Natsionalnoi komisii shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh v Ukraini № 850 vid 07.06.2018. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-18>
9. Hamankova O. Strakhovyi rynek Ukrainy v hlobalnomu strakhovomu prostori / O. Hamankova // Strakhova sprava. – 2012. – № 2(46). – S. 8–12.
10. Shvydanenko H.O. Upravlinnia kapitalom pidpriemstva : navch. posib. / Shvydanenko H.O., Shevchuk N.V. – K. : KNEU, 2007. – 440 s.
11. Suprun A.A. Strakhovyi menedzhment : navch. posibnyk / Suprun A.A., Suprun N.V. – Lviv : Mahnoliia 2006, 2011. – 301 s.
12. Baryliuk I.V. Diahnostyka vplyvu faktoriv ekonomichnoho sere dovysheha na formuvannia finansovoho kapitalu kompanii / I.V. Baryliuk, M.V. Rubakha // Finansy Ukrainy. – 2013. – № 9. – S. 104–117.

Рецензія/Peer review : 17.08.2018

Надрукована/Printed : 04.09.2018

Рецензент: д. е. н., проф. Гончар О. І.